

JOUKO LAHTERO, EEVA MATINOLLI,
KYLLIKKI MÄNNIKKÖ, LEENA
PUHAKAINEN JA MAIRE SALMELA

Historian opetuksen määrästä ja laadusta koulussa 1900-luvun jälkipuoliskolla

Liisa Saariluoma vaati lisää historianopetusta kouluihin (HAik 2/2000 s. 158). Sirkka Ahonen ja Jan Löfström kommentoivat näkemystä historian tajusta (HAik 3/2000 s. 264). Turkulaiset historianopettajat jatkavat keskustelua.

■ Yleisen kirjallisuuden professori Liisa Saariluoma käytti tässä tärkeässä asiassa kauan kaivatun akateemisen tahon puheenvuoron. Hän itse aloitti – kuten kirjoittajat – historian opinnot 12-vuotiaana ahmimalla Mantere-Sarvan oppikirjasta Kreikan mytologiaa. Seuratessaan omien lastensa kouluopintoja ja oppilaittensa ongelmia yliopistossa hän ihmettelee vanhan yhtenäisen pohjan putoamista. Opettajain auskultoimisesta vastaava taho – Sirkka Ahonen ja Jan Löfström – esitti oman näkemyksensä. Me jatkamme ruohonjuuritasolta 800–1000 oppilaan talossa. Olemme opettaneet historiaa kauan – yhteensä 150 työvuotta – ja monella tavalla oppikoulussa, peruskoulun yläasteella ja lukiossa.

Kun vanhin meistä 1950-luvulla aloitti, historiaa oli keskikoulussa 12 vkt (=viikkotuntia) ja lukiossa 10 vkt. Ennen peruskoulu-uudistusta määrä vähentyi hieman (11 ja 8,5 vkt). Peruskoulu-uudistuksessa yläasteen aineenopettajille jäi kouluvuodet 7–9, 6 vkt. Lukio jatkoi vanhaan tapaan kurssimuotoisen lukion tuloon asti. Silloin pakollisia kursseja (vastaa viikkotunteja) jäi jäljelle 7. Luokattomassa lukiossa niitä on enää 5. Talous- ja kulttuurihistorian kursseja (1–2) seuraa nyt kronologisesti etenevät kurssit (3–4) 1800-luvun alusta lähtien. Yhteiskuntaoppi on edelleen pakollinen (5), mut-

ta taloustieto vapaaehtoinen, kuten myös Suomen historia vuoteen 1808. Aineenopettajien hallussa oli 1950-luvulla 22 vkt ja nyt puolet siitä (11). Jos suunta ja vauhti jatkuu samana, vuoden 2050 tienoilla on odotettavassa ainakin koulussa opetettavan historian loppu.

Vanhan oppikoulun historian opetuksen pedagoginen pohja oli selkeä. Historiaan siirryttiin II luokalla Kreikan ja Rooman myyttien ja tarujen kautta. Vaikka opetus eteni aikakausittain poliittista historiaa myönteillen sekä keskikoulussa että lukiossa, ote oli erilainen: keskikoulussa narratiivinen ja lukiossa analyttinen. Talous-, väestö- ja kulttuurihistorian (oppihistoriaa, taidehistoriaa, kirjallisuuden ja musiikin historiaa ja tapahistoriaa myöten) poikkileikkauksiin oli aikaa aina kun tarve vaati sekä keskikoulussa että lukiossa. Perusmenetelmä oli opetuskeskustelu. Se vilkastui oppilaiden vartuessa. Oman ajan historian, yhteiskuntaopin ja taloustiedon opetusta painotettiin aikaisemmin hieman vähemmän, mutta mm. silloisen aineopettajajärjestömme ansiosta se tehostui koko ajan. Oppilas-opettajasuhde kesti jopa 7 vuotta. Nyt se kestää ala-asteella 2 ja yläasteella 3 vuotta ja suuressa lukiossa pahimmassa tapauksessa 2–3 kurssin ajan. Oppilastuntemus jää heikoksi. Sooloilijat pysyvät sooloilijoina ja umpimieliset puhumattomina.

Peruskoulu-uudistus 1970-luvun puolivälissä pani historian opetuksen sekaisin. Pääsykokeella karsittu oppilasaines oli oppikoulun II–III luokalla (6. ja 7. kouluvuosi) lukenut aineenopettajan johdolla 2+3 vkt:ssa yleistä historiaa antiikista uuden ajan alkuun. Se oli kohtuullinen ja ikään sopiva tehtävä. Peruskoulun ala-asteella koko ikäluokka opiskelee nyt 5. ja 6. kouluvuonna 2+2 vkt:ssa luokanopettajan johdolla antiikin, keskiajan ja 1500–1700-lukujen yleistä ja Suomen historiaa. Tehtävä on ylimitoitettu, ja monet luokanopettajat sanovat kekevänsä historian opettamisen vaikeana.

Didaktikot katsovat aikakausittain etenevän opetuksen peruskoulussa riittävän. Näin saattaa joku teoretisoida, mutta näin ei kokemuksemme mukaan ole todellisuudessa. Siirryttäessä yläasteelle jatkuvuutta ei tah-

do löytyä. Esimerkki: opettaja äityi kyselemään, mihin asti on ennätetty. Luokalta tuli vastaus: Kolumbuksesta on kerrottu ja siten tehty projekteja ja opiskeltu historian tunneilla tärkeitä aineita matematiikkaa ja englantia. Tarkistussoitto opettajalle vahvisti, että näin oli tapahtunut. Parhaimmillaankin yläasteen ensimmäisellä luokalla on 13-vuotiaiden kanssa aloitettava vuodesta 1789. 7. ja 8. vuonna luetaan 1800- ja 1900-lukujen yleistä ja Suomen historiaa ja 9. vuonna yhteiskuntaoppia ja taloustietoa. Kaiken kaikkiaan historianopetus peruskoulussa on monipuolisempaa kuin vanhassa kansakoulussa, missä luettiin pääasiassa Suomen historiaa.

Ongelmat korostuivat jo samalla metodilla, ts. aikakausittain etenevässä opetuksessa siirryttäessä lukioon. Peruskoulun alasteen osuus – antiikin, keskiajan ja uuden ajan alun Euroopan historia – oli unohtunut. Oli läpikäytävä uutena tämä ala-asteen luokanopettajien vastuualue. Metodissa ei ollut valinnan varaa. Ajan niukkuuden vuoksi jokaisen opettajan lauseen oli vietävä pääasiaa eteenpäin eli hänen tuli ylläpitää tiukasti aiheeseen rajattua opetuskeskustelua 45 minuuttia kerralla. Tuntien valmistus ei ollut uusimman tutkimuksen seuraamista, vaan epäolennaisen kovakouraista karsimista. Suhteen kateederin ja luokan välillä oli oltava kunnossa, jotta osapuolet näin hikistä rääkkiä kestivät. Yläasteen aineenopettajien jäljiltä opetettua palautui muistiin. Tuloksista tinkimättä voi valita metodin: lisätä dokumentteja ja kuvallista opetusta, teettää ja monistaa ryhmätöitä, kutsua vierailijoita, lähteä retkelle jne. Yhteiskunnallisen osallistumisen perustaidot – halu ja kyky viedä asioita eteenpäin keskustelemalla ja ottaa huomioon toisten mielipiteitä – virkistyivät luokassa loppua kohti. Hiki väheni ja ilo palasi.

Suomen historia oli keskikoulussa useimmiten omana kokonaisuutena viimeisellä luokalla. Peruskoulussa se on yleisen historian lomassa. Vanhassa lukiossa sitä oli viimeisenä vuonna ja kurssimuotoisessa lukiossa vielä paremmin 2. (vuoteen 1808) ja 3. (vuodesta 1809) vuonna (kurssit 3 ja 6). Kurssi 3. korosti didaktikkojen artikkelissa

vaikenemalla kuitattua, tärkeintä annettavaamme maanosamme kulttuuriin: demokratian alkujuuria (maaorjuuden puuttumisesta, lakien takaamaa oikeusturvaa, sananvaltaa yhteisön asioissa, kuninkaissa käyntiä viimeisenä oikeusasteena, reduktioita, perustuslakiemme kehitystä jne.). Se piti sisällään mahdollisuuden tuoda opetus lähelle tutkimusta (esim. dokumenttiopetuksesta on koulumme vuosikertomuksessa ensimmäinen maininta 1974–75). Täysin käsittelemättä on, että luokattomassa lukiossa Suomen historia vuoteen 1808 on valinnainen kurssi.

Jokainen kokenut opettaja tietää, että yhteiskuntaopin ja taloustiedon yhteisessä kurssissa oli kaksi erilaista osiota: huolellisesti opiskeltava, kuivahko yhteiskuntaoppi ja tärkeään keskusteluun ja väittelyyn innoittava taloustieto. Koimme hyväksi niiden opettamisen viimeiseksi. Fedi Vaivion kehittämä ja HYOL:n markkinoima talouden makromalli sopii kouluun hyvin. Havainnollistaessaan perusasioita ja niiden välisiä riippuvuuksia se pitää jatkuvasti mielenkiinnon keskeisissä asioissa. Luokattoman lukion kummallisuuksia on se, että pari on erotettu ja asetettu eriarvoiseen asemaan: yhteiskuntaoppi on edelleen pakollinen kurssi, mutta taloustieto on nykyisenä talouden ylivallan aikana jäänyt vapaaehtoiseksi. Ratkaisu ei ole oppilaiden edun mukainen.

Vanhassa lukiossa pyrittiin kokonaisuuksien hallintaan. Luokaton lukio lisäsi kursikohtaisia suorituspaineita. Koulu on kasvun paikka. Sen on jaettava hyvää perusopetusta. Muistellemme sympatialla vanhan oppikoulun kasvatusoppineen J. F. Herbartin ajattelua, esim. opetuksen ajoitusta: vasta murrosiässä syvenee kyky ymmärtää historiaa. Kenen kasvatusoppineen ajatuksiin aikakausijaosta luopuminen lukio-opetuksessa perustuu? Siis se, että jo 16–18-vuotiailla on riittävät valmiudet harjoitella lukion kurssissa 1–2 talous- ja kulttuurihistorian pitkittäisleikkauksia ja kurssissa 3–4 Suomen historian murroskausien ja Kansainvälisten suhteiden moniperspektiivistä selittämistä. Valittavana on kauniita ja laveita oppikirjasarjoja, jotka ajan mittaan pik-

ku hiljaa paranevat. Nykyisyys koetaan niin tärkeäksi, että 1800- ja 1900-luvun asioita (nationalismi, imperialismi, Marx ja sosialismi, Länsi-Euroopan integraatio jne.) toistetaan laveasti kolmessa neljässä kurssissa.

Valinnaiset kurssit Suomen historia vuoteen 1808 ja taloustieto kilpailevat resursseista monen muun kanssa. Kilpailuasema ei ole hyvä. Nämä kurssit eivät ole helppoja. Ne ovat vain tärkeitä. Mitä niiden valitsematta jättäminen merkitsee? Sitä, että useimpien nyky-ylioppilaiden koulutiedot maamme historiasta vuoteen 1808 rajoittuvat jopa vähempään kuin aikanaan kansakoulun käyneiden: luokanopettajien 6–7 vuotta aikaisemmin 11–12-vuotiaille lapsille jakamiin eväisiin! Taloustiedon alkeet ovat vähän paremmassa muistissa. Niitä opiskellaan hiukan peruskoulun viimeisellä luokalla.

Se on todellisuus tässä ja nyt. Sen pitäisi olla aivan toisenlainen. EU-jäsenyys ja luokan lukio ovat koko lailla samanaikaisia. Edellytykset opiskella maanosamme histo-

riaa jopa paikan päällä paranivat samanaikaisesti kuin kurssimäärää lisäämisen sijasta vähennettiin. Vastineen kirjoittaneet didaktikot voisivat meille riviopettajille selvittää, verrattiinko oppimääriämme ja opetusmetodeitamme muiden EU-maiden oppimääriin ja opetusmetodeihin ja kuinka monen EU-maan lukion historianopetuksessa on luovuttu aikakausittain etenevästä opetuksesta ja päädytty samantapaiseen institutionaaliseen kehykseen kuin täällä kaukana koillisessa periferiassa? Ainakin saksalaisen ystävyyskoulumme historian oppikirjoissa puhutaan edelleen Canossan matkasta ja Sisilian iltamessusta. Ja meillä ovat unohtuneet saalilaisten keisarien ja Hohenstaufien lisäksi Habsburgitkin. Liisa Saariluoman mainitseman antiikin ohella katveeseen jäivät myös Euroopan keskiaika ja uuden ajan historia 1800-luvun puoliväliin asti. Oman historiamme lisäksi olisi nyt hallittava entistä paremmin sekä ”Euroopan konserttia” että sen kulttuuria. ■